

379(21)

K13/21

F. Vrlakazi.

$\frac{1}{17}$

1-17*

~~Story~~ of Mazingaza and
details about the
history of Gamulakke's
tribe, Newcastle

---

4 p. (5/3)

379

379(21)

1-17*

K13/21

9 NOV 1939

~~CONFIDENTIAL~~

(2) 379

Umayingaza ka ¹⁷
 mashobane wakwa nene
 umayingaza uzalwe kuba
 sa udingane. uyise waye
 yumbokode ebovu ibutlis
 lakhe. kuthena ku busa
 umpande uyise waye esekho
 na. babesemugazini. kutha
 ukuphambana kwamado
 dana ka mpande wabe
 ekhona uyise. kwakupha
 mbene u Usethwayo nombuya
 zi inkhovu enesihlonti. Ubu
 yazi lona uma eyizeka u.
 Umayingaza kwakuyi nsizwa
 enesihlonti sizimile igolo.
 kutha kanti umina akasi
 yona inkosi kazi umpande
 ksemubekile u Usethwayo uku
 thi uyena oyothatha sekhu
 ndla sakhe wabuye wa
 becha u Umbuyazi uku ba a
 be inkosi. waye sekhombi
 se nabamhlophe ukuthi
 u Usethwayo uyena inkosi uma
 engasekho. abamhlophe banu
 shaya uphawu emalibeni.

2

Kuthena uma u Cetshwayo
 esekhulile uyise u Mpande
 wathanda u Mbuyazi. Kuthena
 na befika abamhlophe waye
 sekhomba u Mbuyazi. Babo
 na abamhlophe ukuthi a
 kuyena lona. Lebe biza a
 bantuwana berhosi abemubona
 u Cetshwayo. Manjina
 kwase kuvela ukhungezwa
 ni kumbuyazi naye u Cetshwayo
 usethi uyise u Mpande ku
Mbuyazi ngoba esebona u
 kuthi yena usculele futti
 hleze afe. usethi ku Mbuyazi
 akathathe izigoba ashone e
 nzansi ngoba kwakuninzi
 khuba kwakwa zulu lowo
 ukuthi inkosi yiphumenge
 nzansi ukhize ibe yinkosi.
 Asesuka u Mbuyazi. Usekhi
 zwa lo ku u Cetshwayo use
 yihlonisa u Cetshwayo. u
Mpande lona wayeyisi
 guli ukhize no Dudgana angq
 mubulali yiloko njena.

3

utheba ukuba ayehlomise
 uctshwayo useyithumela
 kuyena kuyena u mbuyazi
 kwazisa ukuthi abaka
 mbuyazi bazimukile ngoba
 u mpande wabarika zonke
 izinkabi bedla besutha bo
 na. laba baka ceshwayo ba
 belamba. Futhi amagawo a
 maningi aye ngaku mbuyazi
 kuthena una thlangane impi
 yehlulwa lona eka ceshwayo
 kwaze kwabazingqi. kuthena
 ngelinye usuku u mashoba
 re uyise ka majingaza omu
 khulu eyinhloli ka ceshwayo
 wabonwa amunye wezigoda
 naye eyedwa nozigoda eyedwa
 uthe ngo kumibona wandiyisa
 ngoba ondile. uclahlapha
 nsi umkhonto edumela u
 mashobane kwazisa ukuthi
 umashobane waye ngawu
 phethe umkhonto lapho. ka
 dumelana. kuthe kunjalo
 wezwa lona wezigoda ukuthi

379
4

kubi wase edonza umkho
 nto ngezinyayo. wamubona
umashobane. umashobane
 uyena owaye ngaphansi
 lona wezigozo engaphezulu.
 usemudumela ngaminyo
umashobane. usemudla
 impela eye emgeda njalo
 laplo. uthena ukuba abone
 ukuthi igazi setingena emu-
 longeni wakhe afanaka wa-
 dlanalo. useze umngamula
 uminyo. usebona ukuthi u-
 sefile usemujika lapla ya-
 na. usemgedela ngeni
 khonto yakhe. usebuka e-
 hambu. kuthena ngelanga
 lo kugcina. izigozo zabona
 impela ijandana zabona
 ukuthi kubi impela zathi
kucetshwayo kuhlalabale-
 ke. uthethi uyabaleka
 kwase kugamuka amany-
 amabutho ayasale ekhaya
 wathi angaba bona wama-
 u atshwayo. athi ukufika

5 ngakuye asho iziga. athi:-
 "Ngathi, ngathu, ngadla ngadla
 ngadla." Wajabula u~~tebwaya~~
 uma ebora ibutho elisha e
 lisaphuma ekhaya likhethe
 ngemikhotho. wayesithi khona
 bandla lakwethu, nansija
 na ibambene. bathena u
 kufika kuyona bayingena
 ngekwapha eyezigoza. yehlu
 liba njalo laplo. Sekukhishaywa
 ingangule. Wajabula u~~tebwaya~~
 ye. Sebezi bulala zonke izigoza
 zeli butho lali phuma e
 ngagazi. Kuthena umalifika
 kuye umpande lisayo thatha
 amandla likhethe esibayezizi.
 wathi umpande engazi,
 kanti nisekhona bandla
 lakwethu phuthumani ni
 fike nyingene ngekwapha
 wayecamanga ukuthi loba
 abaka ubuyazi amutha
 ndayo. nebala bangenanga
 lo ikwapha hweka ubuyazi.
 uthena uma esephunda

379

6

ekhaya uletshwayo usebenzile
 lala bonke abantwana
 bakabo ubuyazi. Isikhala
 inkosi nesigodlo ngoba be-
 be beke ukuthi ubuyazi oye-
 na azongoba. Umayungaza
 yena uyalwa u Sabula ka-
Mashobane wakwa Nene
umfowabo kaMayungaza u-
Khunjini. Kuthena ngesika-
 thi singa dingana elwano
zibebu ngoba uyena owabu-
 lala uletshwayo u Sabula
 wawela wepukhona ku-
mbuni, ngarano ho Sugela
wakamba ebusuku wathu-
 tha wonke umuzi wakhe.
 Kuthena uma esengarano
 esilingwini akaphila ka-
 hle. Akabale kanga yedwa
 walandela, umuzi wakwa
Sunakude owakha phuzi
 ho Sugela lapha kuthiwa ku-
 se macumwini manjina. Use-
 ze uyafa u Sabula. Umkhu-
njeni usesala yedwa abane

379

7

abapawabo sebeplindela
 kwazulu futhi. Umayinga
 za nonina abemushiza
umkhunjini. waye sethatu
 le laplo. Kuthena ukuba
abemushize usehlala njena
Kuthena ukuba ahlale u-
 buye urha ya phesu ko
mizunjathi umkhunjini.
Uthena una eselapha u-
sehlala namadwazi kanya
mayenja. Usephendula unya
ngo wakhe esekhona khona
kuwona amadwazi. Kuthe
na ngalanga linye induna
ka Kamfakhe likosi ya
nia swazi phesu komuzunja
thi umithumile umahlasele
Ulahazi induna wase ebo
na umkhunjini kuaba
indoda ayithandayo u-
mahlasele. Ukuthi ngelinye
ilanga wakashela wona
umuzi ka umkhunjini use
hlangana nomayingaza
ephile evela kwazulu eye

Makanda
 Makanda
 izibongo
 see 8.107
 p.10-11.

379

kumfowabo umkhungu
 usemuthanda umahlasele
 usekhuluma naye u
 mayingaza. Sekhethi hu
 njalo nomayingazawene
 leswa umahlasele. Uma
 hlasele usethuma aba
 nti ukulanda umayzi
 ngaza. Uelandwabe umayzi
 ngaza. Umahlasele khona
 ayengasoni njena kodwa
 akhazange abince ibeshu
 waye faka ubuluhwe
 kodwa ~~u~~ mayingaza waye
 yibayi. Ngesekhethi uma
 hlasele egarwa umayinga
 za waye namakhosikazi
 amahlamu. Wonke lana
 amanje ayegoka izingu
 bo. waba yelwa umayzi
 ngaza nebitolo emugini
 kamahlasele. Ngokulw
 ngakwakhe banutha
 uba impela umahlase
 la umayingaza

Ukuzo umahlasela amu
 ttiande kangaba uMaying
 aza wafika nemkhumbi
 emuninzi yokuhlonipha
 indoda nomuzi wendoda.
 Ubengamphenduli umahla
 sela nonina ka mahlasela
 engamphenduli. Futli yena
 uMayingaza ubemenzela
 ngalo umahlasela ukhwala.
 Futli ukhwala bakhe bu
 unandi impela. Bekutli
 nona inqosi ya ukhwala
 bengive uyena uMayi
 ngaza. Kutlana ngokubo
 nba lohu umahlasela wa
 yesetli kule unene unfo
 kwabo ka Mayingaza aphi
 we izinkomo benonina ka
 Mayingaza, ngoba naku
 uMayingaza ulungile. Kwa
 tti anduze amakhonkazi
 ka mahlasela abalekanga
 ba esehlala kwa Mayingaza
 nana cala esewathethe la
 khona. Kutlana ngelunye

10 Ilanga umkhunjini, wabo.
 na ugezinkomo eziningi ziplin
 ma kuyena umahlasele.
 kwathi ukubonga kuba
 umkhunjini wanganisela na
 mandli indodana kama
 hlale inkosazane yakhe
 uSofi. Manjena wase u
 yakholwa umayingaza nep
 uSofu nomuzi ka umkhunjini
 ni wakholwa. Kuthena u
 nina ka mayingaza eza
 kubona uphayigaza naye
 u Sofuwa bulawa izigebebe.
 Kuthempageliye ilanga
 inkosi ngoba kayo yayi
 mufuna umayingaza yafu
 na ukhumbulala umahlasele.
 usebaleka useze apik
 ewenen acashe khona
 naye umayingaza naba
 mke. Omunye umuzi ka
 umahlasele wasele endoda
 neni yakhe enkulu u
 beovle. Useze uyafa u
 Gamulake. Usebuya ke
 umahlasele.

usefumanisa inkosihazi
 yakhe. enye seyamuka. buthi
 ngokhuzwa ubuthi usebuzi
 le umahlasela isibuya naye
 useyoshha umahlasela. use
 she esefa naye umahlasela
 sekubusa indodana yakhe
 uBevule. naye futli yalunga
 kuthena ukuba umayi
 ngaya afike kwelase silu
 ngwini wafundisa uma
 hlasela ukhuvimba izinyo
 ni zingadli amabele em
 siviini. wafihana mabe
 le amahle ulekwana. u
 khuvimba izinyoni kwe
 njwa kanzend. nye uha
 nibe uphuka amahlaba
 amabele asendliwe izinyo
 ni. useyowathatha awalimbe
 ngemithi bese kujilwa u
 kugaya, nokudla kunniwe
 uol kucula. wahola izinko
 mo eziningi ngaloko u
 mayungaya nengubuzi. kuba
 zisla futli ubuthi ukuthela

Kuthena ukuba afe
 umahlasela waye efunda
 sa ngayo abantwana ba
 khe esigole. Kuthena a
 banti bemhleka kuleli
 lase Esididini bethi ubung
 ula intombazane akhanda
 yafunda yaze yaphumelela
 yaba umdi. Nabafana ba
 khwakhhe bawothishela. Uye
 na awavula indlela ku
 banti. Wabafundisa nge
 zinkomo azihola ngo ku
 vintaba amabele. Namhla
 njena usawazi umutlu wo
 khuvintaba izinyoni. Kodwa
 sewa ba ziyoni zionib elwela
 akasawu phathi umutlu
 wafundafutli ukwelapha
 izinkomo yengoba phela
 izinkomo zabanti ziyela
 shwa. Ukuzi khuphela
 futli uyakhwazi. Noma u
 mfazi ehleluka ukubele
 thra uyamusa. Kodwa
 manje akasakwenzi ngo
 ba use yinyoni.

13

Lentshozi - kazi ihlakani
 phile ya kwazi; ukuvimba.
 izulu. namhla njena ngo
 ba yona isiyisiyoni kuthi
 unba lidumba uphumele
 phandle ithandazimpela
 ayisa sebuzi ngomuthi.
 Nomna kusobu bu iya
 phuma lize liphelile
 kuyona. no kulwa iyakwa
 zi. yaze yathola lezizibongo
 iseyontombazane:

Uglade kazana omnyama
 ma kamashobane, usuthing
 singesentoda, uvela kubha
 le bamdoda namakhosi
 kuphelele. Ubulhe kazi ngi
 mubonile engilandela ngi
 mnyonholoza. Undlebe zima
 waba, umaziyo akhanya
 igwa. Udundumba nnta
 kamashobane, uvela nga
 liphi ukuphuda kwa zulu.
 Umawela umsuluze no
 lugela kwabalaba izingwenya
 mashobane.

ends

isibongo

379

14

Abakwa ngwenya
 laba abakwa ngwenya abe
 aithu. Iibongo kabo ngempela
 abakwa mbwena. Kuthena
 ukuba amaswazi abaleke
 lapla uTugela river. Ayesebaleke
 la endini athena ukufika kwa
 wo khona endini amisa. Ku
 thena kunjalo kwase kuya
 muka bona abeuthu laba
 bephuma khona kwalasou
 thu. bathena ukufika ama
 swazi ayethuka. Ayengazi u
 kuthi kanye kukhona isi
 zwe esinye ngalapha kwawo
 wona ayethi asebaleke impela
 manjeng. Athena uma a
 fike u marula mbwena wa
 cela indawo yokukhonzisa. Ama
 swazi acamanga sengi uyi
 nhloli uzanempi ekhulu ka
 caki. Asevuma ama swazi
 sekuthiwa kuhl' lomusuthu
 agadwe. nebala usegandwa
 u marula. Kuthiwa yena
 wayelungile impela ayindoda
 futhi

Kwaseku hlala ukhoshana
 ama swazi abona ukuthi
 uMarula nabangani bakhe
 abagonde lutlo elubi. kwakhi
 wa umuzi omkhulu mpela
 laphe. uMarula nabanye ba
 bexolwa impi yamaBunu.
 manjena wasuka ethi uyaba
 likhwayithela kuwona amaSwazi
 kuthena ahlez. amaSwazi kwe
 zwakala ukuthi abambophe
 sebefikile. manjena amanye
 afuna ukukuyela khona e
 muva, amanye athi makuyi
 we euhle ~~phawaal~~ kwawa
 kala ngabe suthu ukuthi ku
 khona amandebele baka
 ngilikazi. Aswela ukuthu a
 shonaphi manjena ayese
 buya nabo belu abesuthu
 laba aza ngawo ngase
 sundee esefuna indlela yo
 kuya emuva. ayesethu uku
 akha umuzi phezu komuzi
 athi. kuthena kubizwe u
 Marula eseyinduna. kwafuna
 nika ukuthi wafuna ukulwa

379
16

nayo inkosi yama Swazi.
 kuthena ukuba ukuzwe lo
 ku yase ithi kuhle abulawe
 u marula. kuthena ngelinye
 ilanga u marula wabona i
 inkabi yakhe enkulu skuthi
 wa idlogi ibuya eyinkoneni
 ibonga iza ekhaya emini seli
 yoshona ilanga. uthena u
 kuba abone lo ku u marula
 usehloma. uceuka yena eyo
 casha. kuthena kunjalo yaga
 muka eyenkosi. kuthena abe
 suthu ukuba bayibone base
 be baleka. ~~kuthena~~ ngo ku
 baleka kuba abe beze beyovu
 sa yena u marula. asembo
 na amaswazi asemuhlaba
 amaswazi emubulala yaphela
 laphe induna yabesuthu kwa
 kuthiwa - kuhle kuphela u
 kuthi ngwena - kuthiwe ngwe
 nya okungcono. manjena ya
 thi inkosi nakuphela futli
 ukuthi abesuthu akube a
 bantu njena ama Swazi

379
17

K13/21

*
17

kwase kuba khona futhi u
mukhuba wokushadela na
maswazi nabo abesuthu. Ekus
sukeni abesuthu namaswazi
ayengashadela. Yingakonje
na u Marula waye yandama
yabesuthu bodwa kungq
funwa ukuba abesuthu ba
shade namaswazi. Kwakun
thiwa abesuthu izilwane na
bofuthi abesuthu bewazonda
amaswazi. Kuyha ninqi u Marula
epuna ukuba abulawe ama
swazi. Kodwa webuleka ngo
ba abesuthu ayehamba na
bo babe yingqosana kuma
maswazi. Futhi amaswazi
ayenugadile kuzozonke ize
uzo zake. manjena kwathi
ama esefile u Marula a
banye abesuthu baphinda
emiva laplo baphuma kha
na. Izibalandela eyamaswa
zi. Kuthena phezu kordib
baphumana abesuthu. base
bchwela entabeni bchwela
amaswazi ngamatshe
(to be continued)

End. 539